

Є. Д. Стрельцова

к.ю.н., доц.

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ НА ПРОЦЕС МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ УНІФІКАЦІЇ

Правова уніфікація як досягнення узгодженості розглядається в якості результату певного формату співробітництва держав, що знаходить своє вираження у різноманітних, як традиційних, так і нових, варіантах співробітництва, включаючи можливості впливу на цей процес судів, як міжнародних, так і національних.

Цим та іншими фактами обумовлена актуальність дослідження так званої судової уніфікації як специфічного та невідомого раніше процесу розвитку міжнародного права.

З урахуванням узгодженості поглядів щодо необхідності виокремлення двох аспектів міжнародно-правової уніфікації – міжнародного й національного, звернемо увагу, зокрема, на місце національних судів у цьому процесі в контексті другого із зазначених аспектів. Суди можуть мати різний рівень впливу на процес уніфікації у залежності від багатьох чинників (особливості національного правопорядку, політичний контекст, традиції, рівень кваліфікації суддів тощо). Однак у будь-якому випадку національні суди є активними учасниками уніфікації як одного із сутнісних вимірів взаємодії національного та міжнародного права.

При цьому мають бути враховані кілька аспектів:

а) можливість створення національними судами правових позицій, які мають ефект приведення національного законодавства й практики у відповідність до міжнародного права в його уніфікованих форматах або, навпаки, створення перешкод щодо їх застосування;

б) узгодженість практики міжнародних і національних судів щодо міжнародних уніфікованих норм (фактично, мова йде про спроможність засвоєння національними судами тлумачень і прецедентів міжнародних судів та інших органів);

в) роль національних судів щодо виконання рішень міжнародних судів у конкретних справах за участю держави, що мають потенційний ефект судової уніфікації на національному рівні.

Зосередимось у цих тезах на деяких із зазначених аспектів. Наприклад, щодо застосування уніфікованих міжнародно-правових актів національними судами різних регіонів та юрисдикцій (правових систем) слід зазначити, що цей процес відбувається суперечливо. З одного боку, існує статистика збільшення кількості судових проваджень, у яких застосовуються такі акти, і в яких національні суди вирішують складні правові ситуації зі залученням міжнародного права. З іншого боку, дослідження показують значний спротив застосуванню уніфікованого законодавства у випадках, коли існує їх конкуренція з нормами національного законодавства.

Особливо часто зазначена проблем виникає у межах регіональних інтеграційних об'єднань. Наприклад, OHADA (Організація з гармонізації корпоративного права Африки) розробила і прийняла низку уніфікованих договорів, які регулюють ключові питання економічних відносин у регіоні. Але виявилось, що національні суди не застосовують уніфіковані акти у провадженнях, де існує пряма вимога щодо їх застосування. Така практика стає можливою через наслідки політично невмотивованих рішень щодо участі

держав у відповідних договорах, тобто суди перебувають під впливом доктрини «політичної доцільності» та захисту суверенітету [1, с. 55].

Яскравою ілюстрацією того, в який спосіб національні суди можуть впливати на характер імплементації уніфікованих норм міжнародного права, є ситуація, що була предметом розгляду Європейським судом з прав людини у рішенні «М. С. проти України» від 11 жовтня 2017 р. і стосувалась сприйняття українськими судами доктрини «найкращих інтересів дитини», зафіксованої в Конвенції ООН Про права дитини [2]. Основною проблемою національної імплементації доктрини «найкращих інтересів дитини» є фактична відмова національних судів (включно з Верховним судом України) від цього уніфікованого підходу. Національні суди не змогли коректно визначити та застосувати відмінність між двома стандартами (правовими позиціями) щодо інтересів дитини в ситуаціях визначення місця її проживання, які існують у сучасному міжнародному праві прав людини. У підсумку національна судова практика застосовувала два підходи, які не лише конкурували, але й були фактично несумісними з огляду на різну правову природу джерел – міжнародно-правових актів. У рішенні «М. С. проти України» від 11 жовтня 2017 р. ЄСПЛ робить висновок, що національні суди відмовились від оцінки усіх обставин справи, тобто національна судова практика продемонструвала відхід від європейського, глобального нормативного та правозастосовного консенсусу щодо універсальності принципу «найкращих інтересів дитини».

Особливим різновидом участі національних судів у процесах уніфікації, як за своїми наслідками, так і за процедурою, є оцінка конституційності нормативних положень національного законодавства, створених на виконання договірних зобов'язань щодо уніфікації національного закону відповідно до модельної норми договору. Така оцінка може мати характер превентивного контролю, коли орган конституційного контролю відповідно до національної процедури надає оцінку можливості участі держави в міжнародному договорі; або це може бути конституційна оцінка проектів законодавчих актів, які приймаються відповідно до договірних зобов'язань провести уніфікацію національного рівня. Практика показує залежність такого виду оцінки від політичних чинників та загалом суспільного контексту. У цьому відношенні є досить показовим досвід Італії, де в 2014 р. Конституційний Суд Італії визнав неконституційним положення національного закону, прийняте на виконання рішення Міжнародного суду ООН: за оцінками експертів відбулось «побиття (*trump – побиття козирем або подолання*) міжнародного права» [3, с. 198].

Проведений стислий аналіз засвідчує суттєву залежність міжнародно-правової уніфікації від активності національних судів та включення відповідних положень до національного правопорядку. Ці взаємодії

ускладнюються зміцненням політичних важелів, що є тенденцією, яка проявляється в усіх регіонах і сферах сучасного міжнародного правопорядку.

Список використаної літератури

1. Fontaine M. Law Harmonization and Local Specificities – a Case Study: OHADA and the Law of Contracts. *Uniform Law Review*. 2013. Volume 18, Issue 1. P. 50–64.
2. Case of M.S. v. Ukraine (Application no. 2091/13). *Judgment*. 11.07.2017. *ECHR*. Strasbourg. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-175140"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 08.10.2019).
3. Tomuschat C. The National Constitution Trumps International Law. *Italian Journal of Public Law*. 2014. Vol. 6, No. 2. P. 187–194.